

Ahżâb Sûresinin 56. Âyetinde Geçen “Salât” Kavramının Sûre Bütünlüğü İçindeki Anlamı Üzerinde Bir Değerlendirme

Nurettin ÇİFTÇİ¹

Öz

Mü'minlerin Hz. Nebî'ye karşı önemli vazifelerinden biri Ahżâb sûresinin 56. Âyetinde geçen “salât” emridir. Tefsirlerde bu âyette geçen “salât” kelimesine öncelikle lügatlardaki anlamları esas alınarak “rahmet”, “dua” ve “istiğfar” gibi manalar verilmektedir. Konu ile ilgili rivâyetlerde ise âyette geçen “صَلُّوا عَلَيْهِ /ona salât edin” emriyle “...اللهم صلِّ/Allahumma salli...” ve “...اللهم بارك/Allahumma barik...” dualarının okunması kastedildiği aktarılmaktadır. Ancak sûre bütünlüğü ve konu bağlamı göz önünde bulundurulduğunda, özellikle sûrede geçen Ahżâb savaşı, Zeyd-Zeyneb meselesi ve Zeyneb'in Hz. Muhammed ile nikahlanması gibi konularda kendisinin desteğe ihtiyaç duyduğu, dolayısıyla “salât” kelimesinin söz konusu anlamlarının yanı sıra “desteklemek” anlamına da gelebileceğini söylemek mümkündür. Bu çalışmada “salât” kelimesinin sûre bütünlüğü ve bağlamı içindeki anlamı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Ahżâb Sûresi, Sûre Bütünlüğü, Nebî, Salât ve Selâm, Desteklemek

Çiftçi, Nurettin, (2023). “Ahżâb Sûresinin 56. Âyetinde Geçen “Salât” Kavramının Sûre Bütünlüğü İçindeki Anlamı Üzerinde Bir Değerlendirme”. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 7/3 (2023), 537-559.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1286362>

Geliş Tarihi	21.04.2023
Kabul Tarihi	20.07.2023
Yayın Tarihi	30.09.2023
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hakkari, Türkiye, nurettinciftci@hakkari.edu.tr, ORCID [0000-0003-3950-9579](https://orcid.org/0000-0003-3950-9579)

An Evaluation on the Meaning of The Concept of “Salât” in the 56th Verse of Surah al-Ahẓāb within the Context of the Whole Surah

Nurettin ÇİFTÇİ¹

Abstract

One of the significant duties of the believers towards Prophet Muhammad is the command of "salât" mentioned in the 56th verse of Surah Al-Ahzab. In commentaries, the word "salât" mentioned in this verse is mainly interpreted as "mercy," "prayer," and "repentance" based on their meanings in dictionaries. In narrations, it is conveyed that the command of "صَلُّوا عَلَيْهِ /salât upon him" in the verse refers to reciting the supplications of "اللهم صل /Allahumma salli" and "اللهم بارك /Allahumma barik." However, considering the context of the whole Surah and the context, particularly the Ahzab war, the Zayd-Zaynab case, and Zaynab's marriage to Prophet Muhammad, it can be said that he needed support in those matters. Therefore, besides the mentioned meanings of the word "salât," it is possible that it also means "to support." This study focuses on the meaning of the word "salât" within the context and integrity of the Surah.

Keywords: Tafsir, Surah al-Ahẓāb, Integrity of Surah, Prophet, Salât and Salam, To Support.

Çiftçi, Nurettin, (2023). "An Evaluation on the Meaning of The Concept of “Salât” in the 56th Verse of Surah al-Ahẓāb within the Context of the Whole Surah". *Turkey Journal of Theological Studies*. 7/3 (2023), 537-559.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1286362>

Date of Submission	21.04.2023
Date of Acceptance	20.07.2023
Date of Publication	30.09.2023
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Asst. Prof. Dr., Hakkari University, Theology Faculty, Department of Basic Islamic Sciences, Hakkari, Turkey, nurettinciftci@hakkari.edu.tr, ORCID [0000-0003-3950-9579](https://orcid.org/0000-0003-3950-9579)

Giriş

Kur'ân-ı Kerim'de mü'minlerin Hz. Nebî'ye karşı görev ve sorumlulukları birçok âyet-i kerimede belirtilmiştir. Bunların başında ((إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)) “Şüphesiz Allah ve Melekleri Nebîye salât etmektedirler ey iman edenler siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selâm verin”³ âyeti gelmektedir. Âyette mü'minlere Hz. Nebî'ye “salât ve selâm” etmeleri emredilmektedir. Genel olarak bu âyet bağlamında salât kelimesinin Allah için “rahmet”, melekler için “dua ve istiğfar” mü'minler için de “dua” şeklinde olduğu kabul edilmektedir. Âyette geçen “selâm” kelimesi de “eslenlik, barış” anlamlarına gelmektedir. Rivâyetlerde Hz. Muhammed hayatta iken sahabenin ona: “Sana nasıl selâm vereceğimizi biliyoruz ama nasıl salât edeceğimizi bilmiyoruz” şeklindeki sorularına onun namazların son oturusharlarında okunan (اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم محمد كما صليت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم وبارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم انك حميد مجيد) şeklindeki salavâtı öğrettiği geçmektedir.⁴ Hz. Nebî hayatta iken sahabe ona (السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته), Namaz kılarken et-tahiyatta ise (السلام عليك ورحمة الله وبركاته) şeklinde selâm verirken, rivâyetlere göre İbn Ömer'in (öl. 73/693) Hz. Nebî'nin vefatından sonra et-tahiyatta ona (السلام على النبي ورحمة الله وبركاته) şeklinde selâm verdiği söylenmektedir.⁵ İbn Aşûr (öl. 1973) sahabe döneminde, bugünkü gibi Hz. Nebî'nin ismi her anıldığında salavât getirilmediğini, tefsir ve hadis kitaplarının başına da salât ve selâmın Harun Reşid (öl. 193/809) döneminden sonra yazılmaya başlandığını ve salavâtın hicri dördüncü asırdan sonra ehl-i hadis tarafından gelenek haline getirildiğini ifâde etmektedir.⁶

Âyette Hz. Nebî'ye “salât ve selâm” mü'minlere bir emir olarak geçmektedir. Bu sebeple fıkıhçılar kişinin ömründe en az bir kez Hz. Nebî'ye salât ve selâm getirmelerinin farz, isminin her anıldığında ise müstehab olarak kabul etmektedirler.⁷

Âyette geçen salât kelimesine “dua” anlamını vermek veya “salât edin”, “salavât getirin” şeklinde tercüme etmek bir problem teşkil etmemektedir. Problem bu anlamdan hareketle mü'minlerin Hz. Nebî'ye karşı vazifelerinin sadece sözlü bir duadan ibaret olmasına veya bazı kelimelerin tekrar edilmesine indirgenmesidir. Başka bir ifâdeyle Allah'ı zikrede olduğu gibi salâta da asıl maksadın ıskalanıp dilin şuursuzca tekrar ettiği bir terennüme dönüşmesidir. Nitekim Allah'ı zikretmede de asıl olan Allah'ın hatırlanıp her işin onun rızasına uygun yapılması iken sadece dil ile onun isminin zikredilmesine indirgenmesi aynı şekilde maksada hizmet etmeyen bir eylemdir. Dil ile Allah anılırken yapılan işlerde O'nun rızasının gözetilmemesi problem oluşturmaktadır. Bunu söylerken Hz. Peygamber'e yapılan salât ve selâmın anlamsız veya yanlış olduğunu kastetmiyoruz, aksine ona salât etmenin sadece bazı lafızları tekrarlamakla sınırlandırılmayacağını vurgulamak istiyoruz. Çünkü mü'minlerin ona karşı sorumlulukları bundan daha fazladır. Elbetteki onun isminin her anıldığında ona dil ile *salât ve selâm* okumak mü'minlerin en önemli görevidir. Ancak âyetin sûre bütünlüğü içindeki durumu göz

³ el-el-Ahzâb 33/56.

⁴ Ebû ' Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il el Buḥârî, *el-Câmi' u ' ş-şahîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (Dımaşk: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001), Kitâbu't-Tefsîr, 6/121, (4797-4798).

⁵ Muhammed Taḫîr İbn ' Aşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâr et-Tünusiyye li' n-Neşr, 1984), 22/101.

⁶ İbn ' Aşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 22/99-100; Ayrıca bk. Mehmet Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 4/200-201.

⁷ Ahmed b. ' Ali Ebû Bekr er-Râzî Ceşşâş *Aḫkâmu'l- Kur'ân* (Beyrüt: Dâru İḫyâi' t-Turâsî'l- ' Arabî, 1405), 5/243; Muhammed b. ' Abdullah Ebû Bekr İbnu'l- ' Arabî, *Aḫkâmu'l- Kur'ân* (Beyrüt: Dâru'l-Kutubi'l- ' İlmiyye, 1424), 3/623; İbn ' Aşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 22/98-100.

önünde bulundurulduğu zaman, Hz. Nebî'ye salât etmenin, diğer anlamların yanı sıra onun yanında yer alma, ona destek olma, onun davasına sahip çıkma; ona selâmın da ona samimiyetle ve tam bir teslimiyetle teslim olma anlamına geldiğini söylemek mümkündür. Salâtın, sadece Hz. Nebî'nin ismi anıldığı zaman dille "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ" şeklinde ifade edilmesi bir dua olarak en asgari vazife olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Ancak belli sayılarla ve çeşitli salavât şekilleriyle bazen kampanyalara dönüştürülmesi ve insanların salavâtları birbirine bağışlamaları son dönemlerde bir furyaya dönüşmüştür.

Geçmişten günümüze salât üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Onun ne kadar büyük bir ehemmiyete sahip olduğu onunla ilgili yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Bu çalışmaların başında İbn Hacer el-Heytemî'nin (öl. 974/1566) "*ed-Durru'l-Mendûd fi's-salâti ve's-selâmi ala sahibi'l-makami'l-mahmûd*" adlı kitabı gelmektedir. İbn Hacer, kitabında salâtın anlamını, Ahzâb sûresi 56. âyetin tefsirini, salâtla ilgili rivâyetlerin ve salli barik dualarının tahlilini ve salâtuselâmın söylenmesi gereken yerleri ele almaktadır.⁸

Günümüzde akademik olarak konuyu ele alan birçok tez ve makale bulunmaktadır. Bunların başında iki tez çalışması gelmektedir. Birincisi Cahit Karaalp'ın, "*Türkçe Meâllerde Kavram Çevirileri Sorunu "Salât" Kavramı Örneği*" isimli doktora, ikincisi de Şaban Banaz'ın hazırladığı "*Hz. Peygamber'e Salavât Getirmek*" isimli yüksek lisans tezleridir. Karaalp tezinde salât kelimesinin sözlüklerde geçen anlamıyla beraber Kur'ân'daki kullanımını da göz önünde bulundurarak birçok anlama geldiğini ve bu anlamlardan birinin de "destek" olduğunu vurgulamaktadır.⁹ Banaz ise tezinde Hz. Peygamber'in İslam Dinindeki konumunu, Hz. Peygamber'e salât ve selâm getirmenin manasını, salât kavramının anlamını, salât kavramının Kur'ân'da geçtiği yerleri, salât ve selâm ile ilgili rivâyetleri ve bu konu etrafındaki tartışmaları ele almaktadır.¹⁰

Konu ile ilgili çok sayıda makale bulunmaktadır. Bunların bir kısmını zikretmekte fayda vardır. Hidâyet Işık'ın "*Hz. Muhammed (s.a.s)'e Salât ve Selâm Getirme ile İlgili Bir Araştırma*" ve Murat Sülün'ün, "*Salâtuselâm Âyetinde Emredilen Nedir? el-Ahzâb (33) Sûresinin 56. Âyetinin Tefsiri*" isimli makaleleri önemli çalışmalardır. Işık, salât ve selâmın manası, salât ve selâm arasındaki fark, salât ve selâm ile ilgili âyet ve hadisler ve bazı islam büyüklerinin sözleri, salât ve selâmın fıkhi hükmü, salât ve selâmın vacip veya müstehap olduğu yerler, mekruh olduğu yerler, salât ve selâmın fayda ve hikmetleri, salât ve selâm okumayanların yerilmesi gibi konular üzerinde dururken,¹¹ Sülün ise öncelikle İslam aleminde yerleşik salâtuselâm anlayışını ve Arap dilinde salât ve selâm kelimelerinin analizini arz ettikten sonra salâtuselâm emrinin verilme nedenini Ahzâb sûresi ve Kur'ân'daki Allah-Melekler- Peygamber-Mü'minler arasındaki salât mekanizması bağlamında ele almaktadır.¹²

⁸ bk. Şihabuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali İbn Hacer el-Heytemî, *ed-Durru'l-mendûd fi's-salâti ve's-selâmi 'ala sahibi'l-makami'l-mahmûd* (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1426), 33-263.

⁹ Cahit Karaalp, "Salât Kavramının Semantik Analizi", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Bahar 2018), 195-196; Cahit Karaalp, *Türkçe Meâllerde Kavram Çevirileri Sorunu "Salât" Kavramı Örneği* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2018), 140-142.

¹⁰ bk. Şaban Banaz, *Hz. Peygamber'e Salavât Getirmek* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006), 6-114.

¹¹ Hidayet Işık, "Hz. Muhammed (s.a.s)'e Salât ve Selâm Getirme ile İlgili Bir Araştırma", *Diyanet Dergisi* 25/4 (1989), 263-285.

¹² bk. Murat Sülün, "Salâtuselâm Âyetinde Emredilen Nedir? el-Ahzâb (33) Sûresinin 56. Âyetinin Tefsiri", *Yakın*

Ayrıca konuyu semantik olarak ele alan çalışmalar da vardır. Bunların bazıları; Mesut Okumuş'un, "*Semantik ve Analitik Açından Kur'an'da "Salât" Kavramı*", Mehmet Soysaldı'nın, "*Kur'an'da Salât Kavramının Semantik Analizi*", Hüseyin Güllüce'nin "*Salât Kavramı: Etimolojisi ve Bazı Mülâhazalar*" ve Serkan Başaran'ın, "*Anlam, Keyfiyeti ve İşlevi Bakımından Hz. Peygamber'e Salavât Getirme Hakkında Bir Değerlendirme*" isimli makaleleridir. Okumuş, kelimenin kökeni hakkındaki görüşleri semantik açıdan ele alırken,¹³ Soysaldı, salât kavramının semantik tahlilinin yanı sıra salâtın Kur'ân öncesi dönemde Arap müşriklerindeki yeri, Yahudi ve Hristiyanlıktaki durumu ve Kur'ân'daki anlamı üzerinde durmakta.¹⁴ Güllüce ise salât kelimesinin kök harfleri konusundaki ihtilafları sarf yönünden inceleyip lügat manalarını ve bazı mülâhazaları ele almaktadır.¹⁵ Başaran ise makalesinde salât kelimesinin genel kabul görmüş anlamları üzerinde durmakta, kelimeye "destek" anlamını verenleri; özellikle doktora tezinde bu anlamı verdiği için Cahit Karaalp'i ve mealinde bu anlamı veren Mustafa İslamoğlu'nu tenkit etmektedir.¹⁶

Konuyu rivâyetler açısından ele alan çalışmalar da yapılmıştır. Bunlardan biri Recep Tuzcu'nun, "*İsnad ve Metin Açısından Salavât Hakkındaki Bazı Rivâyetlerin Tenkidi*" isimli makalesidir. Tuzcu, makalesinde salâtın peygambere arz edilmesi gibi rivâyetlerin sıhhat derecesini rivâyet ilmi açısından ele almaktadır.¹⁷

Zikrettiğimiz bu çalışmaların dışında başka çalışmalar da bulunmaktadır.¹⁸ Çalışmamızda bunların tümünden farklı olarak Ahzâb sûresi bağlamında salât ile ilgili bir tespitte bulunmayı hedeflemekteyiz. Öncelikle zikrettiğimiz tüm çalışmalardan istifade ettiğimizi ve genel olarak herkesin üzerinde ittifak ettiği anlamların esas alınması gerektiği gerçeğini kabul ettiğimizi ifâde etmek isteriz. Ancak genel kabul görmüş anlamlarla beraber başka anlamların da olabileceğini ve bunun ihtimal dahilinde olduğunu vurgulamakta fayda mülâhaza etmekteyiz. Ahzâb sûresinde geçen "evlatlık meselesi", "Ahzâb savaşı", "Zeyd-Zeyneb meslesi" ve "Hz. Muhammed'in Zeyneb'le evliliği" gibi birçok konuda Hz. Muhammed'in desteğe ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Kur'ân'ın birçok yerinde benzer meselelerden¹⁹ dolayı Allah'ın mü'minlerden ona destek olmalarını istemesi sûrede geçen bu olaylardan dolayı salât emriyle ona destek olmanın emredildiğini söylemek mümkündür. Özellikle Hz. Muhammed'in yaşadığı bazı sıkıntılardan dolayı Allah'ın kendisini açıkça desteklediğini ifâde eden bir iki âyeti zikretmekte fayda vardır. Bunlardan biri Tebük seferi sırasında mü'minleri ona destek olmaya çağırarak "*Eğer siz ona (Nebî'ye) yardım etmezseniz, (bilin ki) kafirler onu iki kişiden biri*

Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi 4/1 (2018), 7-63.

¹³ bk. Mesut Okumuş, "Semantik ve Analitik Açından Kur'an'da 'Salât' Kavramı", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (2004), 1-30.

¹⁴ bk. Mehmet Soysaldı, "Kur'an'da Salât Kavramının Semantik Analizi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (Ekim 2010), 43-56.

¹⁵ bk. Hüseyin Güllüce, "Salât Kavramı: Etimolojisi ve Bazı Mülâhazalar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2005), 172-184.

¹⁶ bk. Serkan Başaran, "Anlam, Keyfiyeti ve İşlevi Bakımından Hz. Peygamber'e Salavât Getirme Hakkında Bir Değerlendirme", *Sırmak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/23 (219M.S.), 756-762.

¹⁷ bk. Recep Tuzcu, "İsnad ve Metin Açısından Salavât Hakkındaki Bazı Rivâyetlerin Tenkidi", *Mütefekkir, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 7/14 (Aralık 2020), 367-390.

¹⁸ Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Ahmet Nedim Serinsu'nun, "33- Ahzâb Sûresi 56. Âyeti Çerçevesinde Hz. Peygambere Salât ve Selâm Getirmenin Anlamı" adlı makalesi, Sami Kılınçlı'nın, "Allah Kul İlişkisi Bağlamında Yüce Allah'ın Salâtı" adlı makalesi ve Veysel Kaya'nın, "Fahr-i Aleme Salât Getirmenin Anlamı Üzerine" isimli makalesi.

¹⁹ bk. el-Feth 48/9.

olarak (Yurdundan) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti..." âyetidir.²⁰ Âyetin devamında Allah'ın Nebîsinin üzerine sekine indirdiği ve görünmeyen ordularla onu desteklediği ifâde edilmektedir.

Bir diğeri de onun aile hayatında meydana gelen bir olay üzerine nazil olmuş olan "Ve eğer ikiniz ona (Allah'ın Nebîsine) karşı birbirinizi desteklerseniz (bilin ki) onun meolası (koruyucusu ve yardımcısı) Allah, Cebrail ve mü'minlerin salihleridir. Ayrıca melekler de ona arka çıkıp onu desteklerler."²¹ âyetidir. Yüce Allah her iki âyette de Nebîsinin yalnız olmadığını ifâde etmektedir.

1. Ahzâb Sûresi 56. Âyette Geçen "Salât" Kavramının Türkçe Meallere Yansımaları

Tefsirlerde genellikle Hz. Nebî'ye salât ona "dua" şeklinde geçmektedir.²² Türkçe Meallerde ise daha çok "salât edin" veya "salavât getirin" şeklinde geçmektedir. Bazı meallerde farklı olarak "destek olun" şeklinde anlam verenler de olmuştur. Âyetin nasıl tercüme edildiği ile örnek olarak bazı meallere bakmak yararlı olacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeni mealinde, Allah ve melekleri için "salât ediyorlar" mü'minlere için de "salât edin, selâm edin."²³ Elmalılı Hamdi Yazır (öl. 1942), Allah ve melekleri için "salât ederler.", mü'minler için ise "teslimiyetle salât ve selâm edin."²⁴ Hasan Basri Çantay (öl. 1964), Allah ve melekleri için "çok salât (ve tekrîm) ederler", mü'minler için ise "salât edin, tam bir teslimiyetle de selâm verin."²⁵ Muhammed Hamidullah (öl. 2002) da Aziz Kur'an isimli mealinde Allah ve melekleri için "Kanat gererler" mü'minler için de "kanat gerin" anlamını vermektedir.²⁶ Tuncer Namlı, Allah ve melekeleri için "salât ederler", mü'minler için ise "salât edin ve tam bir teslimiyetle selâmlayın."²⁷ Mustafa Öztürk, Allah ve melekleri için "üzerinde titremekte; ona her türlü yardım ve desteği vermektedir", mü'minler için ise "destek olun; onun emirlerine tam bir teslimiyetle uyun"²⁸, Muhammed Esed (öl. 1992) ise Allah ve melekeleri için "kutsarlar", mü'minler için "kutsayın ve kendinizi [o'nun rehberliğine] tam bir teslimiyetle terk edin!"²⁹, manasını vermiştir. Mehmet Okuyan, Allah ve melekleri için "[salât] ediyorlar (destek veriyorlar)" mü'minler için "[salât] edin (destek verin) ve tam teslimiyet gösterin!"³⁰, Mustafa İslamoğlu da Allah ve melekleri için, "desteklerler" mü'minler için "destekleyin! Ve onu her tür şaibeden ve ithamdan uzak tutun!"³¹ şeklinde bir mana vermiştir. Süleymaniye Vakfı mealinde ise, Allah ve melekleri için,

²⁰et-Tevbe 9/40.

²¹ et-Taḥrîm 66/4.

²² bk.Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr İbâdî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Kâhire: el-Mektebetu't-Tevfikîyye, 2004), 22/47; Ebû'l- Kâsım Maḥmûd b. 'Ömer Zemaḥşerî, *el-Keşşâf 'an ḥakâ'iki gâvâmiḍi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fi vucûhi't-te'vîl* (Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-'Arabî, 2006), 3/423; Faḥruddîn Muhammed b. 'Ömer b. Hüseyin b. Hüseyin b. 'Ali et-Teymî el-Bekrî Râzî, *Mefâtiḥu'l-gayb (Tefsîru'l-kebîr)* (Kâhire: Dâru'l-Ḥadîs, 2012), 13/219.

²³ *Kur'ân-ı Kerim Meâlî*. çev. Halil Altıntaş vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), 425, el-Ahzâb 33/56.

²⁴ *Kur'ân-ı Kerim ve Meâl-i Şerîfi*. Çev. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (İstanbul: İşaret yayınları, 2000), el-Ahzâb 33/56.

²⁵ *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâlî Kerîm*, çev. Hasan Basri Çantay (İstanbul, 1401), el-Ahzâb 33/56.

²⁶ Aziz Kur'an. Çev. Muhammed Hamidullah, Türkçeye çev. Abdulaziz Hatip-Mahmut Kanık (İstanbul: Beyan Yayınları, ts.), 573, el-Ahzâb 33/56.

²⁷ *Kur'an Aydınlığı Kronolojik Kur'an Meali*. çev. Tuncer Namlı (Ankara: Fecr Yayınları, 2015), el-Ahzâb 33/56.

²⁸ *Kur'an-ı Kerim Meali: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. çev. Mustafa Öztürk (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 580, el-Ahzâb 33/56.

²⁹ *Kur'an Mesajı Meal Tefsir*. çev. Muhammed Esed, Türkçeye çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2002), 865, el-Ahzâb 33/56.

³⁰ *Meal-Tefsir*. çev. Mehmet Okuyan (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021), 425, el-Ahzâb 33/56.

³¹ *Hayat Kitabı Kur'an: Gerekçeli Meal*. çev. Mustafa İslamoğlu (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008), 840, el-Ahzâb 33/56.

“destek olurlar” mü'minler için “destek olun” şeklindedir.³²

2. Salât Kelimesinin Anlam Çerçevesi

Salât kelimesi sözlükte “dua, tazim, ibadet, rahmet, namaz” gibi anlamlara gelmekte olup çoğulu salavâttır. Salât kelimesinin aslının hangi dilden olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kelimenin aslen Arapça olmadığını yani muarreb/Araplaşmış olduğunu ileri süren bazı dilciler kelimenin Aramiceden Arapçaya geçtiğini söylerken bazıları da İbraniceden geçtiğini söylemişlerdir. Örneğin Cevād ‘Ali (öl. 1987) kelimenin aslının Aramice olduğunu ve eğilmek rükûa varmak anlamına geldiğini söylerken,³³ İbn Enbârî (öl. 328/940) ve Cevâlikî (öl. 540/1145) ise kelimenin kökünün İbranice olduğunu ve namaz ve rükû anlamına geldiğini,³⁴ Ferâhî (öl. 1930) ise kelimenin kökü ile ilgili iki farklı görüş ileri sürmektedir. Birincisi kelimenin Keldanice olduğu ve dua ve yakarış anlamına geldiği ikincisi ise İbranice olduğu ve namaz ve rükû anlamına geldiği şeklindedir.³⁵ Kelimenin hangi kökten türediği konusunda da farklı görüşler vardır. Bazı dilciler kelimenin kökünün “صلی” olduğu görüşünü savunurken³⁶ bazıları ise “صلا” veya “صلو” olduğunu savunmuşlardır.³⁷ Halîl b. Ahmed (öl. 175/791) “صلاة” kelimesinin kökünün “صلا”, elif harfinin de vav’dan dönüştüğünü nitekim çoğulunun “صلوات” olduğunu, aynı kökten “الصلا” kelimesinin tüm dört ayaklı hayvanların ve insanların belinin ortasındaki kemik olduğunu söylemektedir.³⁸ Bu da insanların ve dört ayaklı hayvanların ayakta durmasını sağlayan dayanak ve destektir. Kelime “صلى” şeklinde fiil formatında kullanıldığında ise “atın, önündeki başka bir atı takip etmesi” anlamına gelir. Çünkü arkadaki atın başı, öndekinin kuyruk sokumunu takip eder.³⁹ Cemaatle namaz kılan kişinin durumu da aynıdır. Kişi rükûa eğilince önündekinin kuyruk sokumunu takip eder. Bazıları muhtemelen namazın bu kök anlamdan türemiş olduğunu ve “صلاة” olarak isimlendirildiğini söylemişlerdir.⁴⁰

2.1. Dua, Bağışlama ve İstiğfar

Lügatlarda salât kelimesine verilen ilk anlam “dua”dır. Dilciler buna Arap şiirinden ve hadislerden delil getirerek bu anlamı öne almaktadırlar. Nitekim aşağıdaki beyitlerde salât kelimesi dua anlamında kullanılmıştır.

³² Süleymaniye Vakfı meali. çev. Abdulaziz Bayındır (Erişim 18 Nisan 2023), el-Ahzâb 33/56.

³³ Cevād ‘Ali, *Tarihü’s-Salât fi’l-İslâm* (Bağdâd: Matba’atu’l-‘Diyâ’, trs.), 8.

³⁴ Ebü Manşur Mevhûb b. Ahmed b. Muhammed b. el- Hazârî el-Cevâlikî, *el-Mu’arreb min kelâmi’l- ‘acemi ‘ala hurûfi’l-mu’cem* (Dimaşk: Dâru’l-Kalem, 1410), 419; Muhammed b. el-Kâsım İbnü’l-Enbârî, *Kitabu’l-Ezdâd* (Beyrüt: el-Mektebetü’l-‘Asriyye, 1407), 356.

³⁵ Abdulhamîd Ferâhî, *Mufredâtu’l-Kur’ân Nezâretun Cedîdetun fî Tefsiri Elfâzi Kur’âniyye* (Dâru’l- Garbi’l-İslâmî, 2002), 209-210; Abdulhamîd Ferâhî, *Tefsiru Nizâmi’l-Kur’ân ve Te’vilu’l-Furkâni bi’l-Furkân* (el-Hind: Dâiretu’l-‘Hamidiyye, 2008), 1/129.

³⁶ Ebü’l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerîyya İbn Fâris, *Mu’cemu mekâyisi’l-luğa* (Beyrüt: Dâru’l-Fikr, 1399), 3/300; Ebü Manşur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tezhîbu’l-luğa* (Kahire: Dâru’l-Mişriyye, 1384), 12/236; Ebü’l-Kâsım Maḥmûd b. ‘Ömer b. Ahmed ez-Zemaḥşerî, *Esâsu’l-belâğa*, ed. thk. Muhammed Basil ‘Uyûnu’s-Sud (Beyrüt: Dâru’l-Kutubi’l- ‘İlmiyye, 1998), 1/557.

³⁷ Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitaabu’l-‘ayn* (Beyrüt: Dâru’l-Kutubi’l- ‘İlmiyye, 1424), 2/410; İsmâ‘il b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh tâcu’l-luğa ve şihâh el-‘arabiyye* (Beyrüt: Dâru’l- ‘İlm li’l-Melâyîn, 1987), 6/2424; Muhammed b. Ya’kûb Firûzâbâdî, *Kamûs’l-muḥiṭ* (Beyrüt: Muessesetu’r-Risâle, 2005), 944; Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab* (Beyrüt: Dâru’s-Şadr, ts.), 14/464; Ebü’l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed er-Râğp İsfahânî, *el-Mufredât fî ‘Arabî’l-Kur’ân* (Beyrüt: Dâru’l-Ma’rife, ts.), 285.

³⁸ el-Ferâhidî, *Kitaabu’l-‘ayn*, 2/410.

³⁹ el-Ferâhidî, *Kitaabu’l-‘ayn*, 2/410.

⁴⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*, 4/200.

عليك مثل الذي صليت فاغتمضي نوما فإن لجنب المرء مضطجعا

“Ettiğin duanın aynısı senin için de olsun, artık yat. Çünkü kişinin yan yatıp uzanmaya ihtiyacı var.”⁴¹

وقابلها الريح في دنها وصلى على دنها وارتم

“Rüzgâr sevgilinin küpünü devirmek istedi de adam onun küpü için **dua etti** ve tekbir getirdi.”⁴²

Bir hadiste de Allah Resûlu'nun “ وَإِنْ كَانَ مُفْطِرًا ” / “Biriniz davet edildiğinde davete icabet etsin eğer oruçlu ise (yemek sahibine hayır ve bereket için) dua etsin eğer oruçlu değilse yesin”⁴³ buyurduğu rivâyet edilmektedir. Hadiste geçen “فَلْيُصَلِّ”, kelimesi “فليدع” anlamındadır.⁴⁴

Kelimenin anlamlarından biri de bağışlama ve bağışlama talebinde bulunma yani istiğfardır.⁴⁵ Bundan hareketle “إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ” cümlesinde geçen “يصلون” kelimesi Allah için bağışlama melekler için ise istiğfar yani bağışlama talebinde bulunma anlamına geldiği söylenmiştir.⁴⁶

2.2. Rahmet

Salât kelimesinin sözlük manalarından biri de rahmettir. Aşağıdaki beyitte geçen صلى kelimesi rahmet anlamındadır.

صلى على يحيى واثياعه رب كريمة وشفيغ ومطاع

“Allah Yahya ve arkadaşlarına rahmette bulunsun Cömert, yardım eden ve sözü dinlenen bir rab o.”⁴⁷ İbn ‘Arabî (öl. 543/1148), salât kelimesi Allah için kullanıldığında rahmet anlamında, mahlukattan melekler, insanlar ve cinler için kıyam, rükû, secde, dua ve tesbih, kuşlar ve diğer hayvanlar için de tesbih anlamındadır demektedir.⁴⁸ Zeccâc, “هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ” âyetindeki “يُصَلِّي” kelimesi için Allah’ın rahmeti ve hidâyetidir demektedir.⁴⁹

2.3. Namaz

Salât kelimesinin anlamlarından biri namaz olup kelimenin kökünde illet harflerinden ve bulunmaktadı. Namaz, içinde kıyam, rükû, secde ve dua olan bir ibadettir. Namaz, duanın bedenlenmesidir. Duanın sadece dille değil diğer vücut azalarıyla yerine getirilmesidir. İçinde rükû ve secde olmadığı halde cenaze duasına da cenaze namazı denilmesi bunun göstergelerindendir. Cuma namazında okunan hutbe için de salât ifâdesi kullanılmaktadır. Cumu’a sûresinde “cuma gününde namaza çağrıldığımız zaman

⁴¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-‘Arab*, 14/465; Meymûn b. Kaş, *Divânü'l-A şa el-Kebîr* (Mektebetü'l-Adâb Li'l-Cemahirât, ts.), 101.

⁴² Meymûn b. Kaş, *Divânü'l-A şa el-Kebîr*, 35.

⁴³ Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü'n-Nikâh b. Müslim, *Şahîhu'l-Müslim* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1412), “Kitabu'n-Nikâh”, 106 (1431).

⁴⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-‘Arab*, 14/465.

⁴⁵ İsfahânî, *el-Mufredât*, 285.

⁴⁶ Ebü'l-Hasan ‘Ali b. Muhammed b. Habîb Mâverdî, *en-Nuket ve'l-uyûn* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 4/421.

⁴⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-‘Arab*, 14/465.

⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-‘Arab*, 14/465.

⁴⁹ Ebü İshâk İbrâhîm b. es-Serî Zeccâc, *Me‘âni'l- Kur‘ân ve i-râbühu* (Kahire: Dâru'l-‘Hadîs, 1426), 4/175.

alışverişi bırakın Allah'ın zikrine koşun"⁵⁰ denilmektedir. Cuma günü ve diğer günlerde de namaza çağrı olduğu halde özel olarak cuma günü namaza çağrıldığıınızda ifâdesiyle içinde hutbenin de yer aldığı Cuma namazı kastedildiği anlaşılmaktadır⁵¹. Ezherî (öl. 905/1499) derki bana göre kelimenin ilk anlamı namazdır. Salât/namaz lüzumundan yani gerekliliğinden dolayı Allah'ın farz kıldığı en büyük farzdır.⁵² Salât kelimesi Kur'ân'da kırk sekiz yerde "اقام" fiiliyle beraber geçmektedir.⁵³ Rağıp el-İsfahânî (öl. 502/1109) kelimenin "اقام" fiiliyle beraber kullanılmasının namaz kılmak anlamına geldiğini ve bunun da onu hakkıyla ifa edenlerin az olmasından kaynaklandığını çünkü namazı kılanların çok ancak onu ikame edenlerin az olduğunu söylemektedir.⁵⁴ Rağıp el İsfahânî kıyamette cehenneme giden insanlara sorulan "sizi ateşe sokan nedir" şeklindeki soruya verdikleri "لَمْ تَكُنْ مِنَ الْمُصَلِّينَ" âyetindeki "الْمُصَلِّينَ" kelimesinin ittiba anlamına geldiğini ve âyetin manasının "biz nebîlere ittiba edenlerden değildik" olduğunu söylemektedir.⁵⁵ Bu da bir anlamda arkasında yer almak destek olmak anlamına gelmektedir.

2.4. İbadet

Salât kelimesinin lügat anlamlarından biri de ibadettir. İbadet genel bir kavram olup Namaz ve duayı da kapsamaktadır. Kur'ân, Mekke müşriklerinin beyti tavaf edip ibadet etmelerini salât diye isimlendirmiştir. Onların Kabe'nin yanında ıslık çalıp el çırparak yaptıkları ibadet için salât kelimesi kullanılmaktadır.⁵⁶ Bazı meallerde el-Muddesşir sûresinde geçen "لَمْ تَكُنْ مِنَ الْمُصَلِّينَ" ⁵⁷ Mâ'ün sûresindeki "فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ" ⁵⁸ ve Kevşer sûresindeki "فَصَلِّ لِرَبِّكَ" ⁵⁹ ifâdelerinde ibadet kastedildiği söylenmektedir.⁶⁰ Dolayısıyla âyetlere mealen "Biz ibadet edenlerden değildik", "yazıklar olsun o ibadet edenlere" ve "Rabbin için ibadet/kulluk et" şeklinde anlam verilmiştir. Aynı şekilde Kur'ân Yahudîlerin havralarını içinde namaz kılıp ibadet ettikleri için salât kelimesinin çoğulu olan salavât⁶¹ kelimesiyle anmaktadır.⁶²

2.5. Ateşe Yaslamak/Dayamak

Salât kelimesinin kökünün "صلى" şeklinde olup anlamlarından biri de yaslamak/dayamaktır. Sözlüklerde kelime kökünde "ي" harfinin bulunduğu ve ateşe dayamak veya ateşe girmek için de "يصلى النار" ifâdesi kullanıldığı görülmektedir. Kelimeyi Araplar eğik değneği ateşe tutup doğrultmak için "صليت العود بالنار" "değneği

⁵⁰ el-Cumu 'a 62/9.

⁵¹ Zemaşşerî, *el-Keşşaf*, 4/404; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb (Tefsîru'l-kebîr)*, 15/325; Muḥammed b. 'Alî b. Muḥammed Şevkânî, *Fethu'l-kadîr el-câmî beyne fenîyyî'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti min 'ilmi't-tefsîr* (Beyrüt: Dâru'l-Ma'rife., 1428), 1491; Muhammed Hamdî Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 2015), 8/43.

⁵² İbn Manzûr, *Lisânu'l-'arab*, 14/465.

⁵³ Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî, *el-Mu'cemu'l-mufehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim* (Kahire: Dâru'l-Ḥadis, 1364), 413.

⁵⁴ İsfahânî, *el-Mufredât*, 286.

⁵⁵ İsfahânî, *el-Mufredât*, 285.

⁵⁶ el-Enfâl 8/35.

⁵⁷ el-Muddesşir 74/43.

⁵⁸ el-Mâ'ün 107/4.

⁵⁹ el-Kevşer 108/2.

⁶⁰ bk. *Kur'an Mesajı Meal Tefsiri*. çev. Muhammed Esed, el-Enfâl 8/35; el-Muddesşir 74/43; el-Kevşer 108/2; *Kur'an-ı Kerim Meali: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. çev. Mustafa Öztürk, el-Enfâl 8/35; el-Mâ'ün 107/4; el-Kevşer 108/2.

⁶¹ bk. el-Ḥacc 22/ 40.

⁶² Cevherî, *eş-Şihâh*, 6/2424.

ateşe tutup doğrulttum” demişlerdir.⁶³ Kur’ân’da “تُصَلِّي نَارًا حَامِيَةً”/“o gün yüzler kızgın bir ateşe girecektir”⁶⁴ “سَعِيرًا وَسَيَصْلُونَ”/“onlar alevlenmiş ateşe girecektir”⁶⁵ “تُصَلِّي نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ”/“o alevli ateşe girecek”⁶⁶, “هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلَىٰ”/“onlar oraya yaslanmaya en layık olanlardır”⁶⁷ “فَسَوِّفَ”/“onu ateşe atacağız”⁶⁸ “سَوِّفَ نُصَلِّيهِمْ نَارًا”/“onları ateşe atacağız”⁶⁹ âyetlerinde “صلى” fiili ateşe dayamak anlamında kullanılmıştır.⁷⁰

2.6. Desteklemek/Yardım Etmek

Sözlüklerde açıkça ifâde edilmese de salât kelimesinin bir anlamının yardım etmek, destek olmak, arkasını tutmak, yanında olmak olduğuna işaret eden ifâdeler bulunmaktadır. Doğrusu salât fiilinin nispet edildiği kimselere göre farklı anlamlar kazandığı bir gerçektir. Dolayısıyla Allah’a nispet edildiğinde “rahmet ve ilahi yardım” meleklerle nispet edildiğinde “istiğfar ve bağışlanma talebinde bulunma” iman edenlere nispet edildiğinde ise “dua” anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca fiilin bu şekilde farklı makam ve yönlerle olan nispetinden doğan anlam farkı göz önünde bulundurulduğu zaman salât emrinin temsili dil sisteminde yerini bulan “yardım isteme” şeklindeki mananın kelimenin ıstılahı manasıyla örtüştüğü görülecektir.⁷¹ Öyleyse Allah’ın salâtı; Nebî’sinin şanını yüceltmesi, ona rahmet etmesi, onu övmesi, tebrik etmesi, bağışlaması ve desteklemesi olarak anlaşılabilir. Meleklerin salâtı, Allah’tan ona dua edip istiğfarda bulunmaları şeklinde destek olmalarıdır. Mü’minlerin salâtı ise onu övmeleri, onun için dua etmeleri ve onu desteklemeleridir.⁷²

Salât kelimesinin kendisinden türediği söylenen “صلا” sala kelimesi, insanın ve dört ayak üstünde duran her varlığın ayakta durmasını sağlayan sırtının ortasındaki omurgası veya bel kemiği anlamına gelmektedir.⁷³ Bu da insanın ve dört ayak üstünde duran varlıkların ayakta durmak için dayandıkları şeydir. Bu anlamlar salât kelimesinin desteklemek anlamına gelebileceğine işaret etmektedir. Özellikle kelimenin desteklemek anlamına gelebileceğine işaret eden en önemli karinelere biri İbn Manzûr’un (öl. 711/1311) Lisânü’l-‘Arab’da kelimeye yukarıda saydığımız öncelikli anlamların yanı sıra “bir şeyin arkasında durmak onu takip etmek” şeklinde bir anlam vermesidir. İbn Manzûr, Hz. Nebî için “اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ” demenin manasının “Allah’ım dünyada onun adını yücelterek, davetini izhar ederek ve şeriatını baki kılarak onu saygın kıl; ahirette de ümmetine şefaathetmesini sağla, ecrini ve sevaplarını kat kat yap” olduğunu, Allah’ın bize ona salât etmemizi emretmesinin manası hakkında da bizim ona gereği gibi salât edemeyeceğimiz için Allah’tan yardım dileyerek bizim onun için “اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ” dememiz olduğunu söylemektedir.⁷⁴ Allah’ın Hz. Muhammed’e salât etmesi ona en büyük desteğidir. Salâtta Lüzüm/ Gereklilik- Beraberlik anlamı da vardır. Nitekim Zeccâc (öl. 311/923), salâtta asıl

⁶³ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 14/467-468.

⁶⁴ el-Ğâşiyeh 88/4

⁶⁵ en-Nisâ’ 4/10.

⁶⁶ Tebbet 111/3.

⁶⁷ Meryem 19/70.

⁶⁸ en-Nisâ’ 4/30;

⁶⁹ en-Nisâ’ 4/56.

⁷⁰ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 14/465.

⁷¹ Ali Bulaç, *Kur’ân Dersleri- Dirâsâtü’l-Kur’ân* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2016), 5/477.

⁷² Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*, 4/200.

⁷³ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 14/466.

⁷⁴ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 14/465.

olan lüzumdur der.⁷⁵ Lüzum, bir şey için gerekli olan, beraberinde olan anlamına gelmektedir. Bir şeyin beraberinde olan veya kendisine lazım olan şey onun en büyük dayanağı ve desteğidir.

Doğrusu bu anlamın temelini kelimenin sözlük anlamlarından öncelikli olanlarına dayanmadığı anlaşılma ile beraber Kur'ân'ın bütünlüğü çerçevesinde bakıldığı zaman destek kelimesinin diğer anlamları nakzetmediği bilakis onları daha da pekiştirdiği görülmektedir. Nitekim Allah'ın rahmet etmesi Nebîsine bir destek olduğu gibi meleklerin ve inananların dua ve istiğfarda bulunmaları da ona destek olmalarına işaret etmektedir. Dolayısıyla "يصلون" fiili bir şeyi bırakmamak sürekli arkasında durmak anlamına gelir ki söz konusu âyette Allah Hz. Nebî'nin arkasında olduğunu ve melekleriyle onu desteklediğini göstermektedir. Kur'ân'ın bütünlüğü içinde bakıldığında da bu anlamın ön plana çıktığı görülmektedir.⁷⁶

3. Ahzâb Sûresi Bağlamında Hz. Nebî'ye Destek ve 56. Âyette Geçen "Salât" Emri

Kur'ân'ın en önemli prensiplerinden biri Allah'a ve elçisine itaattir. Hz. Nebî dahil tüm mü'minlerin öncelikli Allah'ın emrine itaat etmeleri imanun bir gereğidir. Allah'ın insanı uyardığı en önemli şeylerden biri şeytana ve onun yandaşları olan Kafir ve münafıklara itaat etmemeleri ve onların adımlarını takip etmemeleridir. Sûre bu uyarıyla başlamaktadır.⁷⁷ Sûrenin "يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ" şeklinde başlaması mü'minlerin Hz. Nebî'ye karşı nasıl davranmaları gerektiği, özellikle "Ya Muhammed!" şeklinde onun ismi ile değil de "Ya Nebiyyallah!" veya "Ya Resûlellah!" şeklinde hitap etmeleri konusunda bir âdâb öğretmektedir. Ayrıca bu âyetle sûrede geçen Zeyd-Zeyneb meselesi gibi birçok olayda Allah'ın Nebîsini desteklediğini göstermektedir.⁷⁸ Sûrenin mihenk taşı oluşturulan âyetlerden biri Hz. Nebî'nin mü'minler için canlarından daha evla, eşlerinin de mü'minlerin anneleri olduğunu ifade eden âyettir.⁷⁹ Mü'minler için Hz. Nebî'nin şerefi ve haysiyeti her şeyin üstündedir. Sahabe, en zor şartlarda hatta bazıları ailelerini karşılıklarına alma pahasına Hz. Nebî'nin yanında yer aldılar. Onlar canlarını ve mallarını feda etme dahil hiçbir fedakarlıktan geri durmadılar.⁸⁰ Sûrede ayrıca Allah'ın verdiği talimatları yerine getirme konusunda yalnızca Allah'tan korkulması ve başka hiçbir kimseden çekinilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.⁸¹ Bu emir Hz. Nebî'nin yanında yer almayı ve ona destek verip onun davasına sahip çıkmayı gerektirmektedir. Çünkü o insanları karanlıklardan aydınlığı ulaştırın bir hidâyet önderidir.⁸² O, insanlar üzerinde bir şahit, bir müjdecî, bir uyarıcı, kendi izniyle insanları Allah'a çağırın bir davetçi ve nur saçın bir kandildir.⁸³

Ahzâb sûresinde geçen "هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا" âyetindeki "Size salât eden O ve O'nun melekleridir" ifadesinin Allah'ın ve meleklerinin

⁷⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 14/465.

⁷⁶ bk. el-Enfâl 8/63; et-Tevbe 9/40; et-Tahrîm 66/4.

⁷⁷ el-Ahzâb 33/1.

⁷⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 6/324; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 4/171.

⁷⁹ el-Ahzâb 33/6.

⁸⁰ el-Ahzâb 33/23.

⁸¹ el-Ahzâb 33/39.

⁸² bk. el-Ahzâb 33/43

⁸³ bk. el-Ahzâb 33//45-46.

yardım ve desteği anlamına geldiğini söylemek mümkündür. Zira insanların karanlıklardan aydınlığa çıkmaları Yüce Allah'ın yardım ve inâyetiyle gerçekleşmektedir. Allah'ın salavât ve rahmetinin kulları üzerinde olması her türlü yardım ve merhametinin onlar üzerinde olması anlamına gelmektedir.

Hz. Nebî'nin sûrenin nüzul süreci boyunca yaşadığı bazı durumlardan dolayı sıkıntılar yaşadığı ve toplumun tepkisine maruz kaldığı bilinmektedir. Özellikle münafıkların kışkırtmaları sonucunda bazı kimseler beşerî zaaflarından dolayı etkilemiş ve farklı tavırlar sergilemişlerdir. Bu âyet mü'minlere Hz. Nebî'nin onlar için bir ışık gibi olduğunu, dünya ve ahiret saadetlerini elde etmeleri için ona itaat edip destek olmakla gerçekleşebileceğini hatırlatmaktadır. Bu sıkıntılı anlarında onu yalnız bırakmama ve destek olma emredilmektedir. Özellikle Yüce Allah'ın toplumda kangren halini almış olan bazı örf ve adetleri Hz. Nebî üzerinden çözmesi onun türlü sıkıntılarla karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Sûrede geçen bu önemli konuları maddeler halinde ele almak yararlı olacaktır.

3.1. Evlatlık Meselesi.

Ahżâb sûresinin başında evlatlık meselesi yer almaktadır. Arap geleneklerine göre evlatlık edinme yaygın bir durum olup evlatlıklar gerçek evlat gibi muamele görürlerdi. Onlar gerçek evlatlar gibi mirasçı olabildikleri gibi diğer haklardan da yararlanırlardı. Dolayısıyla evlendikleri kadınlar kendilerini evlat edinenlerin gelini, çocukları da torunları gibi kabul edilmekte idi. Hz. Muhammed Hz. Hatice ile Mekke'de evlendikleri zaman Hz. Hatice kendisine bir köle hediye etmişti. Bu köle Zeyd b. Harise idi. Hz. Muhammed eşinin kendisine hediye ettiği Zeyd'i azad etti. Rivâyetlere göre Zeyd azad edildikten sonra babası onu alıp memleketlerine götürmek istemişse de o, babasıyla gitmeyi reddedip Hz. Muhammed ile kalmıştır. Bunun üzerine Hz. Muhammed onu geleneklere uygun olarak evlat edinmiştir. Hz. Muhammed risaletle görevlendirildiğinde çağrısına ilk olumlu cevap verenlerden biri evlatlığı Zeyd b. Harise olmuş ve hayatı boyunca Hz. Muhammed'in yanında yer almıştır.⁸⁴ Ahżâb sûresinin nazil olmasıyla evlatlıkların gerçek evlat olmadıkları ve bu durumdaki kişilerin gerçek babaları ile anılmaları gerektiği hükmü gelmiştir. Bu hüküm geldiği zaman bu konuda ilk gündeme gelen kişi Zeyd b. Harise olmuştur. Bununla ilgili âyette mealen *evlatlıklarınızı da sizin öz oğullarınız kılmadı. Bunlar sizin ağızlarınıza gelen sözlerinizdir.*⁸⁵ buyurulmaktadır. Böyle önemli bir konuda Hz. Muhammed'in üzerinden bir uygulamanın yürürlüğe konulması İslâm düşmanlarının onu hedef almalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla inanan insanların her konuda olduğu gibi bu konuda da onun yanında yer almaları gerekmekte idi. Bu sebeple yüce Allah mü'minlerden Hz. Muhammed'e destek olmalarını, onu yalnız bırakmamalarını ve tam bir teslimiyetle ona itaat edip teslim olmalarını istemiştir.

3.2. Hz. Nebî'nin Eşleriyle Problemleri

Hz. Nebî, Ahżâb sûresinin nüzul sürecinde bir taraftan Ahżâb savaşı gibi önemli sıkıntılarla karşı karşıyayken bir taraftan da ailesinde baş gösteren bir problemle yüz yüze gelmiştir. Bu konu Kur'an'da "*Ey Nebî! Eşlerine de ki: "Eğer siz, dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle salayım."* Eğer siz, Allah'ı, Eçisini ve ahiret yurdunu istiyorsanız, (biliniz ki) Allah, sizden güzel hareket edenlere

⁸⁴ Ebü Muhammed 'Abdumelik İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye* (yy: Dâru' ş- Şahâbe, 1995), 1/318-320.

⁸⁵ el-Ahżâb 33/4-5.

*büyük bir mükafat hazırlamıştır.*⁸⁶ şeklinde geçmektedir.

Âyetlerden Hz. Nebî'nin aile hayatında çok ciddi problemlerin var olduğu anlaşılmaktadır. Eşlerinden bazılarının özellikle Hz. Aişe ve Hz. Hafsa başta olmak üzere Hz. Nebî'den dünya malı istemeleri onu rahatsız etmiş ve bir ay onlardan uzakta yaşamıştır. İlk inanan Müslümanların büyük bir kısmının ekonomik durumlarının iyi olmadığı bilinmektedir. Varlıklı olanlar da Medine'ye hicret edince bütün mal ve servetlerini Mekke'de bırakmışlardır. Medine'de çok zor şartlarda yaşarlarken Beni Kureyza ganimetleri ve ardından Hayber'in fethi ile bir bolluk ve refah ortamı oluştu ancak Hz. Nebî'nin hane-i saadetinde fazla bir değişiklik olmadı. Çünkü Hz. Nebî kendisine ganimet payından gelen şeyleri de infak ediyordu. Hz. Nebî'nin eşleri diğer Müslümanların evlerine bakıp onlardaki bolluğu görüp kendi durumlarında bir değişiklik görmeyince Hz. Nebî'den bir takım ev eşyası, yiyecek, giyecek gibi şeyler istemişlerdir. Eşlerinin bu istekleri kendisini çok üzmüştü. Bunun üzerine Yüce Allah, Hz. Nebî'nin eşlerine, dünyalık eşya veya onun yanında kalma seçeneklerinden birini tercih etmelerini istemiştir.⁸⁷ Eşleri de onu tercih edip onun yanında yer almışlardır. Bu olaya bakıldığında sûrenin 56. âyetinde geçen "Nebî'ye salât" emrinin onun yanında olup ona destek vermek anlamına geldiğini söylemek uzak bir ihtimal değildir.

3.3. Hz. Muhammed'in (s.a.s) Evlilikleri Meselesi

Hz. Muhammed'in evlilikleri bugün olduğu gibi yaşadığı dönemde de gündem olmuştur. O dönemde Münafıklar Hz. Muhammed'in Zeyneb'le evliliğini geleneklere aykırı bulduklarından aleyhinde propaganda yapıp onu incitmişlerdir. Günümüzde ise ona düşman olanlar onun çok eşliliğini, özellikle Zeyneb'le evliliğini gündeme getirip onu kötülemeye çalışmaktadırlar.

Hz. Muhammed ile ilgili gerçek manada var olan özellikleri bir kenara bırakıp, hiçbir aslı olmayan rivâyetleri eserlerine alan ve onun cinsel gücünün kırk erkek gücünde olduğu⁸⁸ şeklindeki bilgileri gündeme getiren kimselerin sadece onun ismi anıldığında ona salât ve selâm okumaları gerçek manada ona karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmedikleri gibi gaflet içinde oldukları izahtan varestedir. Zira onlar İslam ve Peygamber düşmanlarının bu rivâyetlerden yola çıkarak pervasızca Hz. Muhammed'e ve onun pak eşlerine yönelik ahlaksız saldırılarına sebep olduklarının veya onların ekmeğine yağ sürdüklerinin farkında değildirlere.

3.3.1. Hz. Muhammed'in (s.a.s) Zeynep b. Cahş ile Evliliği

Bilindiği gibi Zeyneb Hz. Muhammed'in halasının kızıdır. Hz. Muhammed hür ve soylu bir kadın olan Zeyneb'i azad ettiği evlatlığı Zeyd b. Haris'e ile evlendirmişti. Ancak Hz. Muhammed Zeyd ile Zeyneb'i evlendirirken Zeyneb ve ailesi bu işe sıcak bakmıyordu. Hz. Muhammed ise ilahî bir talimatla insanlar arasında sınıf farkının olmadığını ortaya koymak için onları evlendirmek istemişti. Nitekim İbn Abbas "*Allah ve Resulü, bir işte hüküm verdiği zaman, artık inanmış bir erkek ve kadının, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur.*" âyetinde geçen "inanmış erkek" Zeyd, "inanmış kadın" ifâdesi de Zeyneb'e işaret

⁸⁶e1-Ahızâb 33/28-29.

⁸⁷ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 21/190-192; Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'ân* (Kâhire: Dâru'ş-Şurûk, 2004), 5/2853-2856; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Tefsiri*, 7/155161.

⁸⁸ Nureddin el-Haysemî. *Mecma' u'z-zevâ'id ve menba' u'l-fevâ'id*, (Beyrüt: Dâru'l-Kutubî'l- 'Arabî, ts), 8/272.

etmektedir der.⁸⁹ Katade, İkrime ve Mukatil b. Süleyman, âyetin Zeyneb ve ailesi hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir.⁹⁰ Dolayısıyla bu ilâhî bir emirdi ve Allah'ın ve elçinin vermiş olduğu bu kararı kabul etmeleri gerekiyordu. Ancak statüleri farklı olan bu iki insan arasında problemler başladı ve belli bir süre sonra boşanma aşamasına geldiler. Bundan haberdar olan Hz. Muhammed âyette de belirtildiği gibi sürekli Zeyd'e "eşini yanında tut Allah'tan kork"⁹¹, onu boşama diye nasihat ediyordu. Ayrıca o, "evlatlıklarımızı da sizin öz oğullarımız kılmadı."⁹² âyeti inince Zeyd ile Zeyneb anlaşmayıp boşanırlarsa Zeyneb'in kendisiyle nikahlanarak bir başka tabunun da yıkılmasının gerçekleşebileceğini anlamıştı. Bunu ister vahiyle öğrenmiş olsun ister öngörüsüyle anlamış olsun Hz. Muhammed bu sebeple onların boşanmasını istemiyordu. Bu konuda Allah kendisine "insanların tepkisinden korktuğun için bu gerçeği içinde gizliyordun"⁹³ buyurmaktadır.

Âyette de belirtildiği gibi bu olayda Hz. Muhammed toplumun tepkisinden çekiniyordu ve bu sebeple kendisini yalnız hissediyordu. Bu konuda Allah'ın verdiği hükümün uygulanması gerektiği "Allah ve Resulü, bir işte hüküm verdiği zaman, artık inanmış bir erkek ve kadının, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur." âyetiyle sabit olup bu hüküm Allah Resulü'nü ve Zeyneb'i de kapsamaktadır. Çünkü bir işe Allah hüküm veriyorsa her mü'min gibi Hz. Muhammed'in ve Zeyneb'in de buna uymaları gerekiyordu. Bu durumda 36. âyette Yüce Allah Hz. Muhammed'den kendisine Zeyneb'i nikahlaması ile ilgili emrine uymasını isterken mü'minlerden de 56. âyette geçen "salât" emri ile mü'minlere tüm hususlarda olduğu gibi bu hususta da ona destek olmalarını emretmektedir diyebiliriz.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de İslam düşmanlarının Hz. Muhammed'e birtakım rivâyetlere dayanarak saldırdıkları, karikatür gibi şeylerle onu küçük düşürmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu rivâyetlerin birinde güya Resulullah Zeydin evine gitmiş ve Zeyneb'i ev hali/rahat giyimiyle görmüş ve onun güzelliğinden dolayı ondan hoşlanmış ve "Subhanallah mukallibe'l-kulub" demiş ve dönmüş Zeyneb de bunu Zeyd'e haber verince Zeyd de onu boşamaya karar vermiştir.⁹⁴ Başka bir rivâyette de kapıda bulunan perdeyi rüzgâr kaldırınca Hz. Muhammed içeride Zeyneb'i çıplak görmüş, onun cazibesinden etkilenmiş Zeyneb de kendisinin Hz. Muhammed'in hoşuna gittiğinin farkına varmış sonra da bunu Zeyd'e anlatmış bunun üzerine aralarında bir soğukluk başlamış çünkü Allah onu Hz. Muhammed'e sevdirence başkasına soğuk gösterilmiş sonra da Zeyd Hz. Muhammed'e müsaade edersen ben Zeyneb'i boşayacağım demiş, Hz. Muhammed de eşini tut Allah'tan kork demiş sonra da Zeyd Zeyneb'i boşamış⁹⁵ ve Zeyneb iddetini tamamlayınca da Ahzâb sûresinin 36 ve 37.

⁸⁹ Muhammed b. Ya' küb Firüzâbâdi, *Tefsîru'l-mikbâs min tefsîri İbn 'Abbâs* (Beyrüt: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1412), 445.

⁹⁰ Mukâtil b Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân (et-Tefsîru'l-Kebîr)* (Beyrüt: Müessesetü't-Târihi'l-'Arabî, 1423), 3/490-491; Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 22/14.; Ebû'l-Leys Naşr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî-Bahru'l-'ulûm* (Beyrüt: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413), 2/51; Ebû'l-Fidâ' İsmâ'îl b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru'l-'Kur'âni'l-'azîm* (Beyrüt: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2012), 3/437.

⁹¹ el-Ahzâb 33/37.

⁹² el-Ahzâb 33/4.

⁹³ el-Ahzâb 33/37.

⁹⁴ Naşuru'd-Dîn Ebû'l-Hayr 'Abdullâh b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzi eş-Şâfiî Beydâvî, *Envâru't-tenzil ve esrâru't-te'vil*, (Beyrüt: Dâru'l-İhyâ Turâsî'l-'Arabî, 1418), 4/232.

⁹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, 3/494-494; Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 22/15-16; Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr Kurtûbî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-'Kur'ân* (Beyrüt: Muessesetu'r-Risâle, 2006), 17/156.

âyetleri nazil olmuştur. Bu rivâyetlerin sahih kaynaklarda yer almadığı gibi zayıf ve metruk oldukları ve ravilerinden eş-Şa'bi'nin kölesi Selim'in güvenilir olmadığı ve rivâyeti zayıf olduğu söylenmiştir.⁹⁶ Ancak bunlar kaynaklarımıza girmiştir ve art niyetli insanlar her dönemde bunlar üzerinden Hz. Muhammed'e ve onun ailesine saldırıp onu lekeleye çalışmaktadırlar. Bu tür asılsız rivâyetleri aktaranlar gece gündüz salâuselâmu vird haline getirseler kendi alınlarına sürdükleri lekeyi paklayamazlar. Çünkü Zeyneb Hz. Muhammed'in halasının kızıdır. O, Zeyneb'i kendisinin ve ailesinin gönlü olmadığı halde sırf insanlar arasındaki sınıf farkı tabusunu yıkmak için Zeyd b. Harise ile evlendirmiştir. Ancak ikisinin statüleri farklı olduğu için anlaşamadılar. Hz. Muhammed onların bu durumundan haberdar olunca Zeyd'e eşini tut yani boşama diye telkinde bulunmuştur. Ancak onlar bu mutsuz berberliği sürdüremeyip boşandılar. Zeyneb boşanıp iddetini tamamladıktan sonra Allah tarafından Hz. Muhammed ile nikahlanmıştır. Bununla iki hedef gerçekleşmiştir. Birincisi Zeyneb'in ve ailesinin kırılmış onurlarını onarmak ve onları taltif etmek ikincisi ise evlatlığın boşanmış veya dul kalmış karısıyla evlenmeme geleneğini bizzat kendi ailesi içinde uygulayarak kaldırmak olmuştur. Nitekim o, ilk kan davası ve ilk faiz uygulaması gibi birçok cahili adeti kendi ailesinden başlayarak ortadan kaldırdığı gibi bu uygulamayı da önce kendi ailesinden başlatmıştır. Rivâyetlerde iddia edildiği gibi Hz. Muhammed Zeyneb'i sanki ilk defa görmüş ve ona çarpılmış değildir. Yine iddia edildiği gibi Hz. Muhammed'in âyetin ifâdesiyle "içinde tuttuğu şey" onun Zeyneb'e olan sevgisi değil, Zeyd Zeyneb'i boşadığı an Allah'ın bir başka tabuyu evlatlık karısıyla evlenememe geleneğini ortadan kaldırmak için onunla nikahlanacağı gerçeğidir.

Akıllara ziyan bu rivâyetlerin hiçbir aslı yoktur. Çünkü evli bir kadına âşık olup onunla evlenmek için onun boşanmasını arzulamak değil bir nebîye iffetli takvalı hiçbir erkeğe yakışacak bir davranış değildir. Eğer iddia edildiği gibi Hz. Muhammed Zeyneb'e âşık olmuş olsaydı onu Zeyd ile evlendirmeden önce kendisi onunla evlenirdi ki buna Zeyneb de ailesi de çoktan razı idi. İnsanlar arası sınıf farkını ortadan kaldırmak için de başka soylu bir kadını Zeyd ile evlendirebilirdi.⁹⁷

Kurtûbî (öl. 671/1273), tefsirinde Hz. Muhammed'e özel olarak helal kılınan şeyleri 15 madde olarak sıralarken 10. maddede şöyle der: "Hz. Muhammed bir hanımı görecek (ve kalbinde yer edecek) olursa, kocasının onu boşaması vacip olur, Hz. Muhammed'in de o hanımı nikahlaması helal olur."⁹⁸ Kurtûbî'nin, bunun Hz. Muhammed'e helal olduğunu söylemesi onun Zeyd ile Zeyneb meselesi ile ilgili yaklaşımına dayandığını göstermektedir. Çünkü bunu başka bir şekilde izah etmek mümkün değildir.

O gün olduğu gibi bugün de mü'minlere düşen Hz. Muhammed'i yalnız bırakmamak ona uygunsuz yakıştırmalarda bulunanlara karşı onun yanında yer almak; onun pâk ismini ve ehlini saygıyla anmak; Allah'tan ona ve ailesine rahmet dilemek, ona teslim olmak ve onun emanetine sahip çıkıp ona destek olmaktır. Bunun en asgari şekli dille ona "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ" veya "صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" şeklinde dua etmektir. Ancak sadece dille bunu dile getirmek yeterli değildir.

⁹⁶ Ebû Ahmed ' Abdullâh İbn Adiy el-Cürcânî, *el-Kâmil fi du'afâi'r-ricâl* (Beyrüt: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 4/333; el-Kayserânî, *Zâhiretu'l-huffâz al-muḥrec 'ala'l-hurûfi ve'l-el-fâz* (Riyâd: Dâru's-Selef li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1416), 2/736; bk. Ateş, *Yüce Kur'an'ın Tefsiri*, 7/170; bk. Bulaç, *Dirâsâtu'l-Kur'an*, 5/468.

⁹⁷ Bk. Hayreddin Karaman, *Kur'an yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 4/386; Bulaç, *Dirâsâtu'l-Kur'an*, 5/468.

⁹⁸ Kurtûbî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 17/187.

3.4. Ahzâb savaşı

Hiz. Muhammed'in hayatında en çetin geçen zamanlardan biri küfrün top yekûn birleşip Müslümanları yok etmeye çalıştığı Ahzâb/Hendek savaşı günleridir. Kur'ân-ı Kerim bu zor günleri "Hani onlar size hem üst tarafınızdan hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. Hani gözler kaymış ve yürekler ağızlara gelmişti. Siz de Allah'a karşı çeşitli zarlarda bulunuyordunuz. İşte orada mü'minler denediler ve şiddetli bir şekilde sarsıldılar"⁹⁹ şeklinde ifade etmektedir. Hiz. Muhammed yanındaki az sayıdaki sahabetiyle kendilerinden kat kat fazla olan bir düşman ordusu tarafından kuşatılmış ve Medine'ye hapsedilmiş durumdaydılar. Ayrıca münafıkların felaket tellallığı yaparak ortalığı velveleye vermeleri sebebiyle imanı zayıf olan bazı insanlar da Allah hakkında türlü zarlarda bulunmaya başlamışlardı. Kur'ân'ın ifâdesiyle, kalplerinde hastalık bulunan münafıklar, Allah'ın ve elçisinin kendilerine sadece boş vaatlerde bulduklarını söylüyorlardı. Bazıları Medinelilere seslenerek orada durmamalarını ve evlerine dönmelerini telkin ederken bazıları da bizim evlerimiz avrettir (açıktır), güvende değildir diyerek Hiz. Muhammed'den izin istiyordu. Aslında onların evlerinde böyle bir durum söz konusu değildi. Onlar sadece kaçma palanlarını yapıyorlardı.¹⁰⁰ Örneğin onlardan biri "Muhammed bize Kısra ve Kayser'in anahtarlarını vadediyor oysa biz tuvalete bile gidemiyoruz" diyordu.¹⁰¹ Salât ile ilgili âyeti bu olayla beraber okuduğumuzda salâtın Hiz. Nebî'nin yanında yer alıp onu desteklemek olduğunu söylemek yabana atılır bir durum değildir.

3.5. Beni Kureyza Yahudilerinin İhaneti

Hiz. Muhammed Medine'ye hicret ettiğinde Medine'de Evs ve Hazreç Arap kabilelerinin yanı sıra üç Yahudi kabilesi bulunmaktaydı. Bunlar Beni Kaynuka, Beni Nadr ve Beni Kureyza kabileleriydi. Hiz. Muhammed bu kabilelerle Medine'de beraber yaşama ve şehri savunma konusunda bir sözleşme imzaladı. Buna Medine sözleşmesi denilmektedir. Ancak her üç kabile de ahitlerine sahip çıkmamış önce Beni Kaynuka ardından Beni Nadr ve son olarak da Beni Kureyza Hiz. Muhammed'e ihanet etmişlerdir. Bu kabilelerin ismi açıkça Kur'ân'da geçmemekle beraber Ehl-i Kitaptan bahseden bazı âyetler bunlara işaret etmektedir. Beni Kureyza Ahzâb savaşında düşmanlarla ittifak olup Hiz. Muhammed ile yaptıkları sözleşmeye ihanet etmişlerdir. Hiz. Muhammed ve sahabeti bir taraftan hendeğin öbür tarafındaki düşmanla mücadele ederken diğer taraftan da içerideki münafıkların faaliyetleriyle ve Beni Kureyza ihanetiyle uğraşmakla meşgul olmuş ve çok zor durumda kalmışlardı. Allah'ın yardımı sayesinde Müslümanlar Ahzâb savaşında zafer elde ederken hemen akabinde Beni Kureyza üzerine sefer düzenlemişlerdir.¹⁰² Hiz. Muhammed ve sahabeti topyekûn küfrün saldırısıyla karşı karşıya olup hem içeriden hem dışarıdan düşmanlarla uğraşmak zorunda kalmışlardı. Bu durumu ele alan sûrede Nebî'ye "salât edin" emrinin ona destek olun anlamına geldiğini söylemek uzak bir ihtimal değildir.

2.7. Hiz. Muhammed'e Eziyet Verenler

⁹⁹ el-Ahzâb 33/10-11.

¹⁰⁰ el-Ahzâb 33/12-13.

¹⁰¹ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 21/167; İbn Kesîr, *Tefsîru'l- Kur'âni'l- 'azîm*, 3/422; Ebû'l-Fađl Celâleddîn 'Abdurrahmân Suyûfî, *ed-Durru'l-mensûr fi't-tefsîri bi't-me'sûr* (Kâhire: Merkezü Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirasâti'l- Arabiyyeti ve'l-İslâmiyye, 1424), 11/745.

¹⁰² el-Ahzâb 33/26-27. bk. Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi: Hayatı ve Eseri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2004), 488.

Hız. Muhammed tabiri caiz ise bedevi bir toplumdaki bir medeniyet kurmaya çalışmıştır. Ancak cahiliyenin karanlığında kalmış bir toplumu ıslah etmek hiç kolay olmamıştır. Hz. Muhammed hayatı boyunca birçok sıkıntı ile karşı karşıya kalmıştır. En zor olan şey ise insan yetiştirmek olmuştur. Rivâyetlere göre Hz. Muhammed, çölden gelip mescidin içinde abdest bozan kişiden¹⁰³ tutun da dağda bayırda bir arkadaşını çağırır gibi onun evinin önüne gelip “Ey Muhammed! bizim için dışarı çık” diyenlere varıncaya kadar birçok görgüsüz kişiyle karşılaşmıştır.¹⁰⁴ Bu şekilde bazı kimselerin çeşitli şekillerde ona eziyet verecek davranışlarda bulunmaları onu üzmüştür. Ahzâb sûresinde yine buna benzer bir davranışa yer verilmiştir. Kur’ân’ın ifâdesiyle peygamberin evine izinsiz girenlerin olduğu ve bir davet için çağrılanların uzun süre evine kaldıkları Hz. Muhammed’in bundan rahatsız olup incindiği halde hayasından onlara bir şey demediği anlaşılmaktadır.¹⁰⁵ Böyle bir durumda da mü’minlere düşen Hz. Muhammed’e destek olup ona arka çıkmalarıdır. Salât emrinden bunun anlaşıldığını söylemek mümkündür.

2.8. Münafıkların Faaliyetleri

Hız. Muhammed Medine’ye hicret etmeden önce inanç açısından toplumda inananlar ve inkâr edenler şeklinde iki kısım insan vardı. Medine’ye hicretten sonra üçüncü bir kısım insan daha ortaya çıktı. Bunlar Kur’ân’ın ifâdesiyle “İnsanlarda öyleleri vardır ki Allah’a ve ahiret gününe iman ettiklerini söylerler ancak onlar iman etmemişlerdir”¹⁰⁶ şeklinde tarif edilen münafıklardır. Allah onların yıkıcı faaliyetlerine binaen Ahzâb sûresinin başında elçisine “Ey peygamber, Allah’tan kork; kafirlere ve münafıklara ita’at etme. Şüphesiz Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁰⁷ şeklinde seslenmektedir. Çünkü bu kısım insanlar onun yanında olduğunu gösterip ona çeşitli tuzaklar kuruyorlardı. Bir yandan onlar yemin ederek Hz. Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna şahitlik ederken öbür taraftan onun aleyhine faaliyette bulunuyorlardı. Allah onlar hakkında “Onlar senin Allah’ın resulü olduğuna şahitlik ederler, Allah şahittir ki sen onun elçisisin ancak Allah şahittir onlar yalan söylüyorlar”¹⁰⁸ buyurmaktadır. Onlar Uhud savaşında Hz. Muhammed’i ve ashabını yarı yolda bıraktılar, onun pak eşine iftira attılar ve Medine dönemi boyunca İslam toplumunu yıkmak için ellerinden gelen çabayı harcadılar. Onlar Müslüman toplumun arasına fitne tohumlarını ekmeye çalıştılar, hatta bu işi kamufle etmek için mescid bile inşa ettiler. Ahzâb savaşında da Müslümanların düzenini bozmak için “evlerimiz korumasızdır deyip” Hz. Muhammed’i bir avuç sahabeyle yalnız bırakırken bir taraftan da imanı zayıf insanları da etkilemeye çalıştılar. Ahzâb sûresinde onların bu faaliyetleri “Allah’ı ve Elçisini incitenler var ya, işte Allah onlara dünyada ve ahirette la’net etmiş ve onlar için alçaltıcı bir azab hazırlamıştır. Mü’min erkekleri ve mü’min kadınları yapmadıkları bir şeyle (suçlayıp) incitenler bir iftira ve açık bir günah yüklenmişlerdir.”¹⁰⁹ şeklinde ifâde edilmiştir. Bütün bu faaliyetler karşısında Allah salât emriyle mü’minlere Hz. Muhammed’e destek olup onun yanında yer almalarını emretmektedir demek mümkündür.

Sonuç

Kur’ân’da geçen çok anlamlı bir kelimenin hangi anlama geldiğini tayin eden iki önemli

¹⁰³ Buḥārī, “Kitâbu’l-Vudû’”, 221; Müslim, “Kitâbu’t-Tahâre”, 99 (284).

¹⁰⁴ Ṭaberî, *Câmi’ u’l-beyân*, 26/124; İbn Kesîr, *Tefsîru’l- Qur’âni’l-’azîm*, 4/178.

¹⁰⁵ el-Ahzâb 33/53.

¹⁰⁶ el-Bakara 2/8.

¹⁰⁷ el-Ahzâb 33/1.

¹⁰⁸ el-Munâfikûn 63/1.

¹⁰⁹ el-Ahzâb 33/57-58.

unsur vardır. Birincisi kelimenin siyak-sibakı yani bağlamı, ikincisi de Kur'ân'ın bütünlüğüdür. Ancak çoğu zaman kelimelerin muhtemel anlamları arasında hangisinin kastedildiğini ortaya koymak yorumlara dayanmaktadır. Ahzâb sûresinin 56. âyetinde tek bir cümlede ve bir fille geçen salât kelimesinin Allah için başka melekler için ve mü'minler için başka anlam ifade ettiğini söylemek de tamamen yorumdan ibarettir. Birden fazla anlamı olan müşterek bir kelimenin farklı yerlerde bağlamından dolayı farklı anlamlarda kullanılması elbette kabul edilmektedir. Ancak burada geçen ifâdenin üç farklı anlama aynı anda geldiği söylenmektedir. Âyette Allah'ın ve meleklerin Nebî'ye salât ettikleri ifâde edildikten sonra mü'minlere de siz de ona salât edin ve ona tam bir teslimiyetle teslim olun denilmektedir. Salât emri mü'minler için ona "salât okumak" şeklinde anlaşılabilir ancak Allah ve melekler için bunun kastedilmediği herkesin kabul etmesi gereken bir hakikattir. Böyle bir durumda Allah için "rahmet etme", melekler için de "istiğfarda bulunma" anlamına geldiği dolayısıyla aynı fiilin bir cümlede üç farklı anlama geldiği söylenmiştir. Oysa âyette "Allah ve melekleri Nebî'yi desteklerler siz de ey mü'minler ona destek olun" şeklinde "destek" anlamı verilirse "salât" kelimesi aynı cümle içinde sadece bir anlama gelmiş olacaktır. Böylece Allah'ın, nebîsine rahmet ederek, meleklerin ona istiğfar ederek mü'minlerin de ona dua ederek desteklediklerini söylemek mümkündür.

Salât aynen zikir gibi sadece belli sayılarla dil ile telaffuz edilen bir virdden ibaret olmamalıdır. Elbetteki salâtın da zikir gibi dil ile bir telaffuz şekli vardır. Ancak nasıl zikirde asıl olan yapılan her işte Allah'ı hatırlayıp onun rızasını gözetmek ise salâta da Peygamber'e ve onun davasına destek olmaktır. Dolayısıyla salât emrini yerine getirmek sadece sallı barik dualarını okumaya indirgenmemelidir. Bu emrin sadece bu dualara indirgenmesi Allah'ın mü'minlerden Peygamberine salât etmelerini emrederken mü'minlerin ise kendi vazifelerini bırakıp işi tekrar Allah'a havale etmeleri anlamına gelir. Yani Allah, "ey mü'minler! Nebî'ye salât edin" emrini verirken mü'minler ise Allah'ın biz salât işini sana havale ediyoruz sen ona salât et demek olur.

Kur'ân'da salât kelimesinin yanı sıra çoğulu olan salavât kelimesi de kullanılmaktadır. Salât kelimesi rahmet anlamına da gelmektedir ancak bazı yerlerde salavât ve rahmet kelimeleri birbirine atfedilerek kullanılmıştır. Bu durumda salât kelimesinin rahmet, dua, istiğfar namaz gibi anlamları da içinde barındıran bir kelime olduğunu söylemek mümkündür. Bütün bu anlamların desteklemek ve yardım etmek anlamına da gelebileceğini şu şekilde ifade etmek mümkündür. Allah nebîsini ve inanan insanları rahmetiyle destekler, melekler de dua ve istiğfar dilekleriyle, mü'minler de aynı şekilde dualarıyla ve onun davasına sahip çıkarak onu desteklerler. Salât kelimesine destek ve yardım anlamını vermek diğer anlamların olmadığı veya yanlış olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine diğer anlamların yanı sıra bu anlamın kabul edilmesi sadece bir zenginliktir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	* This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled "....", orally delivered at the Symposium.... <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça / References

‘Abdulbākī, Muhammed Fuād. *el-Mu ‘cemu’l-mufehres li elfāzi’l-Ḳur’āni’l-Kerīm*. Ḳāhire: Dāru’l-Ḥadīṣ, 1364.

Altuntaş, Halil vd. (ed.). *Kur’ân-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 15. baskı., 2008.

Ateş, Süleyman. *Yüce Kur’ân’ın Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989.

Aziz *Kur’an*. Çev. Muhammed Hamidullah, Türkçeye çev. Abdulaziz Hatip-Mahmut Kanık. İstanbul: Beyan Yayınları, ts.

Banaz, Şaban. *Hız Peygamber’e Salavât Getirmek*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Başaran, Serkan. “Anlam, Keyfiyeti ve İşlevi Bakımından Hız Peygamber’e Salavât Getirme Hakkında Bir Değerlendirme”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/23 (219M.S.), 748-778.

Beydāvi, Nāşıru’d-Dīn Ebū’l-Ḥayr ‘Abdullāh b. ‘Ömer b. Muḥammed eş-Şirāzī eş-Şāfi ‘ī. *Envāru’t-tenzīl ve esrāru’t-te’vīl*. Beyrūt: Dāru’l- İhyā Turāsi’l-‘Arabī, 1418.

Buḥārī, Ebū ‘Abdillāh Muḥammed b. İsmā’il el. *el-Cāmi’u’s-şāhiḥ*. nşr. Muḥammed Züheyr b. Naşr. 9 Cilt. Dımaşq: Dāru Tavḳiu’n-Necāt, 1. Basım, 1422/2001.

Bulaç, Ali. *Kur’ân Dersleri- Dirâsātu’l-Kur’ân*. İstanbul: Çıra Yayınları, I., 2016.

Ceşşâş, Aḥmed b. ‘Alī Ebū Bekr er-Rāzī. *Aḥkāmü’l- Ḳur’ân*. Beyrūt: Dāru İhyāi’-t-Turāsi’l-‘Arabī, 1405.

Cevād ‘Ali. *Tariḥu’s-Şalāt fi’l-İslām*. Bağdād: Matba’atu’ḍ-Ḍiyā’, trs.

Cevālikī, Ebī Manşūr Mevhub b. Aḥmed b. Muḥammed b. el-Ḥadārī. *el-Mu ‘arreb min Kelāmi’l- ‘Acemi ‘ala ḥurūfi’l-mu ‘cem*. Dımaşq: Dāru’l- Ḳalem, 1410.

Cevherī, İsmā’il b. Ḥammād. *eş-Şihāḥ tācu’l-luḡa ve şihāḥ el- ‘arabiyye*. Beyrūt: Dāru’l- ‘İlm li’l-Melayīn, 1987.

el-Ḳayserānī. *Zāhiretu’l-huffāz al-muḥrec ‘ala’l-ḥurūfi ve’l-elfāz*. Riyād: Dāru’s-Selef li’n-Neşr ve’t-Tevzi’, 1416.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur’ân Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, 2015.

Esed, Muhammed. *Kur’an Mesajı Meal Tefsir*. çev. Cahit Koçtak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2002.

Ezherī, Ebū Manşūr Muḥammed b. Aḥmed el-. *Tezhibü’l-luḡa*. Ḳāhire: Dāru’l-Mışriyye, 1384.

Ferāhī, ‘Abdulḥamīd. *Mufredātu’l-Ḳur’ân nezāretun cedīdetun fi tefsiri elfāzi’l-Ḳur’āniyye*. Dāru’l-Ġarbi’l-İslāmī, 2002.

Ferāhī, ‘Abdulḥamīd. *Tefsīru Niẓāmi’l-Ḳur’ân ve te’vīlu’l-furḳāni bi’l-furḳān*. el-Hind: Dāiretu’l-Ḥamidiyye, 2008.

Ferāhidī, Ḥalīl b Aḥmed el-. *Kitābu’l- ‘ayn*. Beyrūt: Dāru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1424.

Firüzābādī, Muḥammed b. Ya ‘ḳūb. *Ḳamūs’l-muḥiṭ*. Beyrūt: Muessesetu’r-Risāle, 2005.

Firūzabādī, Muḥammed b. Ya'kūb. *Tefsīru'l-mikbās min tefsīri İbn 'Abbās*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1412.

Güllüce, Hüseyin. "Salât Kavramı: Etimolojisi ve Bazı Mülâhazalar". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2005), 171-184.

Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi: Hayatı ve Eseri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.

Haysemi, Nureddin el-. *Mecma' u'z-zevâ'id ve menba' u'l-fevâ'id*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-'Arabî, ts.

Ibn 'Aşūr, Muḥammed Ṭāhir. *Tefsīru't-tahrīr ve't-tenvīr*. Tunus: ed-Dār et-Tūnusiyye li'n-Neşr, 1984.

Işık, Hidayet. "Hz. Muhammed (s.a.s)'e Salât ve Selâm Getirme ile İlgili Bir Araştırma". *Diyanet Dergisi* 25/4 (1989), 263-286.

İbn 'Adiy el-Cürċānī, Ebū Aḥmed 'Abdullāh. *el-Kāmil fī du'afā'i'r-ricāl*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.

İbn Fāris, Ebu'l-Hüseyyin Aḥmed b. Fāris b. Zekeriyya. *Mu'cemu mekâyi'si'l-luġa*. Beyrūt: Dāru'l-Fikr, 1399.

İbn Ḥacer el-Heytemī, Şihabuddīn Aḥmed b. Muḥammed b. 'Ali. *ed-Durru'l-mendūd fī's-salāti ve's-selāmi 'ala saḥibi'l-makāmi'l-maḥmūd*. Cidde: Dāru'l-Minhac, 1426.

İbn Hişām, Ebū Muḥammed 'Abdumelik. *es-Siretü'n-Nebeviyye*. yy: Dāru's-Saḥābe, 1995.

İbn Kesir, Ebū'l-Fidā' İsmā'il b. 'Ömer. *Tefsīru'l- Qur'āni'l- 'azim*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2012.

İbn Manzūr, Muḥammed b. Mukrim. *Lisānu'l- 'arab*. 15 Cilt. Beyrūt: Dāru's-Sadr, ts.

İbnu'l-'Enbārī, Muḥammed b. el-Şasım. *Kitābu'l-Ezdād*. Beyrūt: el-Mektebetu'l-'Aşriyye, 1407.

İbnu'l-'Arabî, Muḥammed b. 'Abdullah Ebū Bekr. *Aḥkāmu'l- Qur'an*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424.

İsfahānī, Ebū'l- Şasım el-Hüseyyin b. Muḥammed er-Rāġıb. *el-Mufredāt fī ġaribi'l- Qur'an*. Beyrūt: Dāru'l-Ma'rife, ts.

İslamoġlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an: Gerekçeli Meal*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 1. baskı 2008., 2008.

Karaalp, Cahit. "Salât Kavramının Semantik Analizi". *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Bahar 2018), 173-212.

Karaalp, Cahit. *Türkçe Meâllerde Kavram Çevirileri Sorunu "Salât" Kavramı Örneği*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2018.

Karaman, Hayreddin. *Kur'an yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. baskı., 2007.

Kur'an-ı Kerim ve Meâl-i Şerifi. Çev. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (İstanbul: İşaret yayınları, 2000),

Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm. çev. Hasan Basri Çantay. İstanbul, 1401.

Kurtûbî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Aḥmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi 'li-ahkâmî'l- Kur'ân*. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 2006.

Kuṭub, Seyyid. *Fî Zilâli'l- Kur'ân*. Kâhire: Dâru's-Şurûk, 2004.

Mâverdî, Ebû'l-Ḥasan 'Ali b. Muḥammed b. Ḥabîb. *en-Nuket ve'l- uyûn*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.

Meal-Tefsir. çev. Mehmet Okuyan. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021.

Meymûn b. Kays. *Divânu'l-A şa el Kebîr*. Mektebetu'l-Adâb li'l-Cemâhirât, ts.

Muḳâtil b. Süleymân. *Tefsîru Muḳâtil b. Süleymân (et-Tefsîru'l-Kebîr)*. Beyrût: Müessesetü't-Tarihî'l- Arabî, 1423.

Müslim, Ebû'l-Ḥuseyn el-Ḳuşeyrî en-Nisâbüri Ḥaccâc b. Şaḥîhu'l-Müslim. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1412.

Okumuş, Mesut. "Semantik ve Analitik Açından Kur'an'da 'Salât' Kavramı". *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (2004), 1-30.

Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Meali: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.

Râzî, Faḥruddîn Muhammed b. 'Ömer b. Ḥuseyin b. Ḥuseyin b. 'Ali et-Teymî el-Bekrî. *Mefâtiḥu'l- gayb (Tefsîru'l-kebir)*. Kâhire: Dâru'l-Ḥadîs, 2012.

Semerḳandî, Ebû'l-Leys Naşr b. Muhammed b. Aḥmed b. İbrâhîm. *Tefsîru's-Semerḳandî-Baḥru'l- ulûm*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413.

Soysaldı, Mehmet. "Kur'an'da Salât Kavramının Semantik Analizi". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (Ekim 2010), 43-56.

Suyûtî, Ebû'l-Faḍl Celâleddîn 'Abdurrahman. *ed-Durru'l-mensûr fi't-tefsîri bi'l-me'sûr*. Kâhire: Merkezu Ḥicr li'l-Buḥûs ve'd-Dirâsâti'l- Arabiyyeti ve'l-İslâmiyye, 1424.

Süleymaniye Vakfı Meali. Çev. Abdulaziz Bayındır, Erişim 18 Nisan 2023. <https://www.suleymaniyevakfimeali.com>

Sülün, Murat. "Salâuselâm Âyetinde Emredilen Nedir? el-Ahzâb (33) Sûresinin 56. Âyetinin Tefsiri". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 4/1 (2018), 7-63.

Şevkânî, Muhammed b. 'Ali b. Muhammed. *Fethu'l-ḳadîr el-câmi ' beyne feniiyyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti min 'ilmi't-tefsîr*. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife., 1428.

Şimşek, Mehmet Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

Ṭaberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l- Kur'ân*. Kâhire: el-Mektebetü't-Tevfikîyye, 2004.

Tuzcu, Recep. "İsnad ve Metin Açısından Salavât Hakkındaki Bazı Rivâyetlerin Tenkidi". *Mütefekkir, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 7/14 (Aralık 2020), 367-390.

Zeccâc, Ebû İshâḳ İbrâhîm b. es-Serî. *Me 'âni'l- Kur'ân ve i' rābuhu*. 5 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Ḥadîs, 1426.

Zemaḥşerî, Ebû'l-Ḳâsım Maḥmûd b. 'Ömer b. Aḥmed ez-. *Esâsu'l-belâga*. ed. th

Muħammed Basil 'Uyūnu's-Sud. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1998.

Zemaħşeri, Ebū'l-Kāsım Maħmūd b. 'Ömer b. Aħmed. *el-Keşşāf 'an ħaķā'iki ğavāmiđi't-tenzil ve 'uyūni'l-eķāvil fi vucūhi't-te vil*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-'Arabī, 2006.